

voogdgeding en jaargeding, voorzover dit blijkt uit de praktijk in het Gelders Overkwartier rond 1615(105-113). Het personeel van de Gelderse Rekenkamer onder het Spaanse bestuur in de zeventiende eeuw is het *sujet* van de Franstalige bijdrage van mw. Anne Vandenbulcke (115-135). Dankzij zijn naspeuringen in de archieven van de Oostenrijkse Geheime Raad kan A. M. J. A. Berkvens aantonen dat het huidige beeld in de historiografie als zouden de hervormingspogingen van het strafstelsel in de Zuidelijke Nederlanden in het midden van de achttiende eeuw alleen de rechterlijke instellingen en het procesrecht hebben aangegaan, correctie behoeft: de adviezen van het Hof van Oostenrijks Gelre zijn daar om aan te tonen dat ook het materiële strafrecht direct in het geding was — tortuur, brandmerk, doodstraf voor verbreking van verbanning, frauduleus bankroet enz. kwamen toen in bespreking (137-171). Oud-voorzitter O. Moorman van Kappen stelt een niet-alledaagse rechtsvraag aan de orde: 'Receptie van het Gelders-Overkwartierlijke land- en stadrecht van 1619 in Nijmegen?' (173-185), naar aanleiding van een erf scheidingstwist ter plaatse in de jaren 1857 tot 1859. A. M. J. A. Berkvens, W. J. H. M. van de Pas en G. H. A. Venner tekenen voor een zeer nuttige institutioneel-historische en bibliografische bijdrage over 'De overheidsinstellingen van Spaans en Oostenrijks Gelre (1543-1795)' (187-225), bedoeld als een voorschot op te zijner tijd te verschijnen supplementen bij E. Aerts, e. a., ed., *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)* (Brussel 1994); de paragraaf van Van de Pas en Venner over 'De Gelderse Rekenkamer (1559-1681)' — hier 209-217 — is trouwens een herdruk uit die Belgische publikatie. J. F. A. Wassink sluit de bundel met twee studies, respectievelijk over een optekening van het marktrecht te Weert (227-230) en over leen- en laathoven in Weert in de zeventiende en achttiende eeuw (231 -248). Jammer genoeg ontbreken indices op personen en plaatsnamen die een bundel als deze pas optimaal toegankelijk kunnen maken.

A. H. Huussen jr.

C. M. Hogestijn, *Schrei niet bedrukte wees. Geschiedenis van het Deventer weeshuis en kinderruis* (Deventer reeks; Nieuwegein: Arko, 1994, 176 blz., f39,90, ISBN 90 72047 23 0).

Men kan de geschiedenis van de wezenzorg zien als een voortdurende aarzeling tussen opvang bij pleegouders of verzorging in een tehuis. Tot de zestiende eeuw belandden wezen in het algemeen in gezinnen die ze tegen een zekere vergoeding opvoedden — in opdracht van danwei een charitatieve instelling, danwei familieleden van de wezen. In de loop van de zestiende eeuw ontstonden in Nederland in betrekkelijk korte tijd in vele steden speciale instellingen waar wezen gezamenlijk werden opgevoed: weeshuizen. De oorzaak voor deze omslag is omstreden; de Deventer ervaring wijst enigszins in de richting van verslechterende economische omstandigheden.

In Deventer richtte de magistraat in 1560 een weeshuis in voor de kinderen van grootburgers. De stichtingsakte vermeldt geen motieven, maar zij suggereert dat opvang door familieleden, en betaald uit de erfenis van de overleden ouders, in de moeilijke tijd die de zestiende eeuw voor Deventer was in veel gevallen te kostbaar werd. De erfenis die de kinderen kregen verviel aan het weeshuis, en een wees (of liever gezegd zijn voogd) kon zich wanneer een nieuwe erfenis een andere vorm van opvang mogelijk maakte laten ontslaan uit het weeshuis

tegen betaling van het genoten onderdak. Voor kinderen van kleinburgers of andere inwoners van de stad bleef opvang bij pleeggezinnen voorlopig gebruikelijk. Een reden om uitgerekend de kinderen van de middenklasse in een inrichting onder te brengen zou kunnen zijn dat zij zo een bij hun stand passende opvoeding kregen. De Deventer weeskinderen genoten onderwijs van een aan het huis verbonden meester, en leerden een vak.

Tot in de zeventiende eeuw was het weeshuis financieel in zekere mate afhankelijk van bijdragen van de gemeente (al lijkt de auteur dit element wat te overdrijven: het weeshuis kon aanzienlijke bedragen aan de stad lenen), en kenmerkend voor de Deventer situatie is dat de gezworen gemeente, de vertegenwoordiging van de gezeten burgerij, aandrang op extra bijdragen terwijl de magistraat dit trachtte af te houden. Wellicht is ook dit een indicatie voor de doelgroep van het Burgerweeshuis. Later zag het Burgerweeshuis kans een fors vermogen op te bouwen, misschien ook omdat het aantal wezen bescheiden bleef, kennelijk steeds tussen de twaalf en twintig.

In 1679 werd, zoals in veel steden in deze jaren, een tweede instelling voor wezenzorg opgericht: voorde kinderen van andere dan grootburgers die tot dan toe aan de huisarmenzorg waren toevertrouwd kwam het kinderhuis tot stand om de misstanden waartoe uitbesteding geleid had uit te bannen. Een eeuw later herzag men deze mening: het kinderhuis bleef als rechtspersoon bestaan, maar de wezen werden weer als voorheen uitbesteed — vanwege gerezen misstanden. Gaandeweg verwaterde het verschil tussen de twee instellingen, ze kregen dezelfde bestuurders, en vormden uiteindelijk vanaf de jaren zestig van deze eeuw een geheel. Van residentiële zorg was toen al geen sprake meer: vanaf 1930 werden alle pupillen in pleeggezinnen ondergebracht.

Hogestijn beschrijft de geschiedenis van Burgerweeshuis en Kinderhuis in een over het algemeen vlot geschreven, zij het soms wat wijdlopijge kroniek. De vraag naar de pedagogische achtergrond van bijvoorbeeld de overstap van residentiële zorg naar pleegzorg en weer terug stelt hij niet, en vergelijkingen met instellingen elders blijven achterwege. Zo werd in 1689 een beschrijving van de inrichting van het kinderhuis opgesteld ten behoeve van de stad Kampen, waar men in 1687 besloten had een Armen-Weeshuis op te richten. Aangezien vorige experimenten mislukt waren een begrijpelijk besluit, dat de vraag doet opkomen in hoeverre men bij de inrichting van het Deventer Kinderhuis weer heeft kunnen profiteren van de Kamper ervaringen. Wie zich met dergelijke vergelijkingen bezig wil houden heeft nu ook voor Deventer een overzicht van de geschiedenis van twee bijzondere instellingen.

F. J. Kossmann

D. Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland* (Aula-boeken; Utrecht: Het Spectrum 1995, 360 blz., f39,90, ISBN 90 274 4410 2).

Dit nieuwe handboek over de buitenlandse politiek van Nederland sinds 1580 is bijzonder welkom. Het tot dusver meest courante handboek, *Peace, profits and principles* van Voorhoeve, dateert van 1979 en was al geruime tijd aan slijtage onderhevig, zoals Hellema overtuigend aantoonde. Sinds 1979 zijn er veel publikaties over de Nederlandse buitenlandse politiek verschenen die in tegenstelling tot de door Voorhoeve gebruikte literatuur op onderzoek van het archief van het ministerie van buitenlandse zaken gebaseerd zijn. Ook het theoretische